

Akademiskt analys/perspektiv på Kommunikologi

Utifrån SR Vetandets världs granskning av kommunikologi har jag genom olika kanaler blivit tillfrågad att kommentera. Detta för att jag själv slutfört fem av totalt nio av kommunikologiutbildningens grundmoduler, samtidigt som jag i min roll som forskare inom kommunikation vid Handelshögskolan i Stockholm förhoppningsvis kan ge ett oberoende utlåtande kring dess vetenskapliga grund och eventuella förtjänster. Jag vill påpeka att dessa kommentarer är mina egna och baseras på den del av utbildningen inom kommunikologi jag gick för grundarna Truls Fleiner och Jorunn Sjøbacken under åren 2010-2012. Under de senaste åren har ett flertal leverantörer börjat erbjuda egna utbildningar inom kommunikologi, men dessa har jag ingen erfarenhet av eller expertis om.

Vad är kommunikologi?

För den oinsatta är det viktigt att ge en kort bakgrund till hur och varför kommunikologi skapades. Under sent 70-tal och tidigt 80-tal gjorde Fleiner & Sjøbacken ett omfattande sammanfattningsarbete av kunskapsfronten inom en mängd kommunikationsdiscipliner. Vad jag förstår var deras avsikt att, istället för att gå på djupet inom en disciplin, identifiera vilka framgångsmönster inom kommunikation och förändring som kunde identifieras inom samtliga discipliner. De ställde sig frågan: Vilka slutsatser är gemensamma? Genom att identifiera en mängd likheter mellan disciplinerna kunde de sammanfatta ett stort material till några få mönster (Fleiner & Sjøbacken kallar dessa mönster för balanser/sorteringar) som de valde att paketera på ett enkelt och lättförståeligt sätt med ambitionen att tillgängliggöra insikterna för gemene man/kvinna.

Utifrån denna bakgrund valde de sedermera att kalla disciplinen för "Kommunikologi – Läran om det som är gemensamt inom kommunikation och förändring". Något som är viktigt att påpeka är att de mönster som identifierades valde Fleiner & Sjøbacken att definiera så att slutsatserna skulle vara relevanta/applicerbara inom samtliga av de studerade disciplinerna. För att tydliggöra denna ambition har Fleiner & Sjøbacken därför valt att kalla deras disciplin för en "tvärvetenskaplig meta-disciplin" eftersom deras ambition var att utveckla en "disciplin om discipliner".

Kommunikologins utveckling sedan 80-talet

Istället för att dokumentera studien enligt akademisk praxis ville Fleiner & Sjøbacken testa ifall de kommunikationsmönster som identifieras fungerade. Genom "leva som de lär" valde de därför att utveckla en utbildning där de både lärde ut/tränade praktiker inom kommunikologi (de identifierade mönstren) men valde också att applicera slutsatserna "på sig själva" genom att låta de identifierade mönstren färga och leda deras eget sätt att utbilda.

Som jag förstått det har de sedan början av 80-talet hållit i utbildningar inom kommunikologi i genomsnitt 25 veckor per år där de lärt ut slutsatserna från deras grundstudie och kontinuerligt förfinat "materialet" genom att hela tiden testa slutsatserna inom nya kontexter. Materialet har således fått en rigorös utvärdering och förfining ur ett praktiskt användarperspektiv.

Fleiner & Sjøbacken har till dags dato ej erbjudit någon dokumentation från deras studie förutom en referenslista över de huvudsakliga verk som analyserades i

grundstudien. Till min kännedom har de kontinuerligt erbjudit studenter och forskare att studera deras utbildningsprogram, samt låtit sig intervjuas, men jag känner inte till att något är publicerat i vetenskapliga tidskrifter.

Är kommunikologi vetenskapligt?

Utifrån ovanstående bakgrund ämnar jag nu reflektera över de ”anklagelser” som gjorts mot disciplinen de senaste dagarna. Angående anklagelserna om att delar av materialet inom kommunikologin inte är vetenskapligt bevisat så kan jag inte annat än att hålla med. Delar av det material jag har fått ta del av inom kommunikologin är ej vetenskapligt bevisat utifrån den information jag har idag. Jag har inte heller mött på någon som kan visa en vetenskaplig förankring till vissa delar av materialet. Utifrån mitt perspektiv beror det främst på tre anledningar.

För det första är materialet huvudsakligen baserat på forskning gjord på 1950-1980 talet och har inte utsatts för den vetenskapliga uppdatering som skulle behövts. Även idag färgas kommunikologin av ”sanningar” som varit rådande men som modern forskning förfinat eller förkastat. Det har skett stora framsteg inom hjärnforskning och tillhörande områden och dessvärre har vi människor en tendens att leva kvar med många valda sanningar långt efter att de passerat bäst före datum. Att kommunikologin bygger på detta material är dock ingen hemlighet utan står tydligt på utbildningens hemsida (<http://www.kommunikologi.no/kommunikologi.html>). Varje person (kund, utbildare, journalist, forskare) bör således av egen maskin kunna dra slutsatsen att viss vetenskaplig uppfräschning saknas utifrån dessa referenser. För det andra, hade Fleiner & Sjøbacken en uttalad tvärdisciplinär ambition och ville inte fastna i ett enskilt vetenskapligt fält. Svårigheten att publicera tvärvetenskapliga artiklar har förmodligen inte förändrats utan är idag fortfarande svårt då mycket akademisk forskning måste förhålla sig till diskursen och dialogen inom sitt egna fält. Även idag skulle jag som kommunikationsforskare ha svårt att se hur vissa principer (det som Fleiner & Sjøbacken kallar för mönster) skulle kunna testas. Att forskning saknas gällande en del principer beror nog på att en del av de principer som de presenterar inte har ådragit sig tillräckligt med vetenskapligt intresse för att prövas eller för att vissa aspekter helt enkelt är svårprövande rent metodmässigt. Det är kommunikologin inte ensam om.

Kommunikologin vilar vidare i mångt och mycket på slutsatser och hypoteser från Gregory Batesons systemteori där ”helhet” är viktigare än enskilda delar. Detta försvårar således ytterligare vetenskaplig prövning av enskilda principer, eller det är snarare irrelevant (ur Kommunikologins perspektiv) eftersom det är helhetsperspektivet som är grund för disciplinens synsätt på kommunikation och förändring. Att lyfta ut ett enskilt ”mönster” eller metod och dra slutsatser om hela Kommunikologins vetenskaplighet går därmed mot själva utgångspunkten. Därmed uppstår dessa mycket vaga och svårförstodda uttalanden från representanter av Kommunikologin att man ska gå kurserna innan man utvärderar vetenskapligheten. De menar förmodligen att man måste förstå helheten innan man utvärderar disciplinen och det tar ju som sagt ett tag.

För det tredje tror jag det beror på prioriteringar. Min uppfattning av Fleiner & Sjøbacken är att de snarare stävat efter att utveckla och sprida kompetens/färdigheter inom kommunikation och förändring (genom utbildning och träning) istället för att sprida kunskap (genom akademiska studier och publikation). De har vidare ej haft

intresse av att åter igen vetenskapligt bepröva deras material eftersom deras utgångspunkt och studie vilade på akademiska källor. De brinner således mer för att utbilda än för att forska. Det finns fler forskare som gjort liknande val.

Betyder det att kommunikologi är felaktigt?

Ja, vissa delar av materialet är utifrån dagens förståelse felaktiga. Om syftet med utbildningen var att kommunicera kunskapsfronten inom forskning borde vissa budskap/slutsatser rensats bort. Dock vill jag ändå framföra att utifrån min kunskap så är majoriteten av grundmaterialet inom kommunikologin i linje med accepterade och rådande teorier inom såväl hjärnforskning som angränsande vetenskapliga områden (pedagogik, kommunikation etc.).

Så varför har de inte rensat upp eller försökt få allt beprövat?

Utifrån min uppfattning av historien så har Fleiner & Sjøbacken aldrig, varit överförtjusta i akademiens sätt att sprida kunskap och kompetens. Det är de inte ensamma om. De är vidare inte de första nytänkarna som tröttnar på en i viss mån alltför rigid akademi som inte vill ta till sig nya idéer. Det är viktigt att förstå Fleiner & Sjøbacken som två passionerade pedagoger som sedan 1981 utbildat tusentals individer som bevisligen haft stor nytta av deras insikter och kunskap. Det ger emellertid inte Fleiner & Sjøbacken rätt att hävda att deras material är vetenskapligt förankrat men det betyder inte heller att de har fel i det stora hela.

Det är förståeligt och extremt viktigt enligt mig att akademien är kritisk till nya tankar men vi vet alltför väl att även akademien också har haft sin beskärda del av fel under historiens gång. Personligen kan jag tycka att det är väldigt synd att "kunskapsentreprenörer" lätt begränsas eller inte får luft under vingarna inom akademien. Jag är själv fostrad av professorer som tänker annorlunda och de har alltid hävdad hur viktigt det är för akademien med nytänkare. Samtidigt är det otroligt svårt att driva tankar mot rådande normer.

Jag personligen tycker det är synd att materialet inte uppdaterats vetenskapligt under tidens lopp men jag respekterar att Fleiner & Sjøbacken inte såg det som sin uppgift. Min uppfattning är dock att Fleiner & Sjøbacken absolut inte motsätter sig en kritisk granskning, snarare välkomnar det, men pga ovanstående förklaring från min sida tror jag att de har svårt att peka på enskilda studier. Det är även, utifrån den kunskap jag har, sant att de inte har trovärdiga vetenskapliga bevis att deras utbildning fungerar. Frågan är dock om det behövs. De har trettio års erfarenhet att det fungerar och bra vetenskap brukar komma fram till samma slutsatser som verkligheten. Därmed inte sagt att jag inte ifrågasätter enskilda övningar eller slutsatser i utbildningen.

Så vad är fel?

Enligt min mening anser jag att kommunikologin som fenomen (att ta ett helhetsperspektiv på alla olika kommunikationsdiscipliner) är ett stort bidrag. Om Fleiner & Sjøbacken hade fortsatt med sitt akademiska arbete är jag övertygad om att vissa av deras insikter skulle kunna fått en betydande plats inom flera forskningsfält. Detta dock ytterst hypotetiskt eftersom Fleiner & Sjøbacken investerat sin tid att praktiskt testa deras teser. Om Fleiner & Sjøbacken valt en akademisk bana hade detta förfiningsarbete förmodligen ej genomförts och då hade kommunikologin inte varit det det är idag. Livet handlar om trade-offs.

Åter igen, Fleiner & Sjøbacken har genom åren valt att behålla (eller nyutveckla) viss

kunskap som inte är vetenskapligt uppdaterad eller beprövad. Det är dock deras fria val och bevisligen har de trots allt gett mening för många praktiker. Det är synd och oturligt att de hållit fast i vissa av sina ursprungliga referenser även efter det att ny forskning visat att dessa kan förkastas.

Fungerar kommunikologin?

Styrkan och även svagheten med kommunikologin är dess ambition att förklara och förenkla ett väldigt stort material. Kommunikologin syftar till att skapa tvärvetenskapligt fackkunskap om mänskligt förändringsarbete. Det sträcker sig över massvis med vetenskapliga discipliner såsom psykologi, beteendevetenskap, neurovetenskap, kommunikation, pedagogik, organisationsteori, etc.. Fleiner & Sjöbacken har i sin ambition gjort ett utomordentligt arbete med att skapa ett system för att förstå hur vi människor tänker och agerar samt identifierat vilka verktyg som finns för att förändra dessa tankar och beteenden.

Den största förtjänsten är därmed att skapa ”en” enda vetenskap som förklarar insikter från väldigt många olika fält på ett sätt så att en oinsatt praktiker förstår. Problemet blir att varje enskilt fält får böja sig för helheten så att varken en psykolog eller kommunikationsforskare skulle känna igen sig. Därmed problemet. Jag har gått i taket för vissa slutsatser de dragit och därför får man fråga sig hur det kan vara tvärvetenskapligt när ingen forskare inom de olika fälten känner igen sig? Såklart att Fleiner & Sjöbacken får kritik från de insatta. Även från mig. En meta-disciplins styrka blir dess svaghet.

De personer som dock inte tillhör något akademiskt fält utan bara vill förstå sig själva och deras medmänniskor erbjuds ett väldigt bra material. Därmed dess storhet och popularitet och i viss mån existensberättigande. På samma sätt som historiska lättförståeliga teorier fått stor genomslagskraft får enkelheten i kommunikologin många individer att för första gången förstå sig själva och därmed förstå hur andra människor och organisationer fungerar och kan förändras.

Det är oftast i enkelheten som genialiteten ligger och just där som en utbildning skapar sitt största värde. När ett budskap är komplicerat och svårförstått är det oftast svårt att sprida. Det är oftast det basala som i mångt och mycket känns uppenbart men som man av någon anledning inte tänkt på eller glömt av som skapar riktigt värde. Nu gör Fleiner & Sjöbacken det genom att erbjuda dess deltagare en kompetens och framför allt ett vokabulär för att förstå och förklara sitt eget beteende samt verktyg för att förändra det. Denna kompetens kan självklart också vara av stor nytta för företag och organisationer. Därmed dess framgång inom ett flertal branscher.

Men varför kallar vissa det en sekt?

Anledningen tror jag beror på att när man lär sig materialet erbjuds man verktyg att analysera sitt eget beteende. För många är det första gången man får möjligheten att på ett medvetet sätt granska sitt eget beteende samt få tillgång till verktygen att ändra på det som kanske inte fungerat så bra. Det är inte konstigt att många får en aha-upplevelse när man efter många år får möjligheten att lösgöra sig från destruktiva tankar eller beteenden. Det gör att många skapar en väldigt stark koppling till utbildningen och höjer den och grundarna till skyarna och har därmed kanske svårt att kritisk granska det som de upplevt (vanligt för sekter). De blir nästan som frälsta. De som inte upplever detta kan såklart känna sig utanför. Det är även så att

kommunikologin introducerar i mångt och mycket ett nytt vokabulär vilket också kan uppfattas som exkluderande.

Men är det ok att sälja ovetenskapliga utbildning?

Vad jag vet har inte Fleiner & Sjöbacken drivit någon som helst reklam eller säljaktivitet av sin utbildning. De har bara förlitat sig på word-of-mouth där alla helt enkelt har fått rekommendera dem de vill. Därmed är det svårt att anklaga dem för att ha sålt utbildningen som vetenskaplig. Utifrån det som går att läsa på hemsidan finns det ingen dold agenda utan där står det också att utbildningen baseras på en vetenskaplig grund från 1950-1970 talet. Åter igen, där borde ju varje deltagare förstå att vissa delar borde fått en vetenskaplig uppfräschning.

Självklart när det kommer till offentliga medel bör alla upphandlingar granskas men man får ändå lita på de ledare som tagit beslutet att de varit välinformerade och framförallt att de själva kan bedöma värdet av utbildningen för den organisation de ansvarar för (vetenskaplighet eller ej). Om en upphandlings vetenskapliga grund är av största intresse ska vi då också slänga blicken mot de tiotusentals konsulter och rådgivare som myndigheter, landsting och kommuner anlitar inom diverse områden? Ska vi kräva vetenskaplig grund bakom alla upphandlingar? Men vem vet, det kanske blir managementkonsulter, inspirationsföreläsare, PR-konsulter som granskas här näst av Vetandets värld. Eller varför inte granska den vetenskapliga grunden i politikernas uttalanden? Detta anser jag vara väldigt intressant men inte en debatt eller fråga jag ska svara här på. Det är bra att det sker en granskning men bara för att något inte är vetenskapligt bevisat betyder det inte att det är dåligt. Ibland måste man dessvärre göra avkall på vetenskaplig detaljnivå när vi vill uppnå praktisk genomförbarhet. Därmed inte sagt att man ska lära ut felaktigheter.

Om vi skulle kritiskt granska alla ledarskapsutbildningar det finns här i världen så tror jag få skulle uppfylla alla krav på vetenskaplighet.

Det är självklart så att när en organisation väljer en enda riktning för sin fortutbildning att den inte passar alla. Vissa företag subventionerar gymkort, är det då fel på gymmet om jag inte gillar att gymma?

Framtiden då?

Ja, om kommunikologin vill utge sig för att vara vetenskapligt förankrad i allt den kommunicerar bör det genomföras en ordentlig vetenskaplig uppfräschning. Ett akademiskt tvärvetenskapligt team hade haft flera intressanta dagar med Fleiner & Sjöbacken om intresset fanns från alla sidor.

Eller så behöver kanske kommunikologin inte vara perfekt i linje med rådande vetenskapliga rön. Det är mycket i vårt samhälle som inte är det. Bevisligen fungerar utbildningen väldigt bra för många ändå. Utifrån mitt perspektiv har jag svårt att se att den skulle vara skadlig på något sätt men om någon skulle finna att så är fallet bör det såklart undersökas.

Jag hoppas att denna text erbjuder vissa förtydliganden kring Kommunikologin och dess vetenskaplighet och förtjänster. Den är skriven utifrån min bakgrund som kommunikationsforskare och med den insyn i Kommunikologin jag fått genom åren. Det är säkert vissa aspekter jag missat eller har uppfattat fel men så är det ju med

livet. I alla fall mitt.

Erik Modig, PhD
Forskare Handelshögskolan i Stockholm
Erik.modig@hhs.se